

2018 Vol:5 / Issue:23	pp.1179- 1182	Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) The Published Date (Yayınlanma Tarihi)	13.06.2018 12.08.2018 15.08.2018
--------------------------	------------------	---	--

KOÇI BEY'İN SULTAN İBRAHİM'E SUNDUĞU RİSALE ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON THE TRACTATE OF KOCHIA BEY'S TO PADISHAH İBRAHİM

Zühre Nur PEHLİVAN

Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, Ankara / Türkiye

ORCID: 0000-0003-4917-6034

ÖZET

Yüzyıllarca büyük ihtişam kuran Osmanlı Devleti, Avrupa'daki gelişmeleri takip edebilmekte yeteriz kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin geri kalması ile ilgili birçok çözüm reçeteleri sunulmuştur. Bunlardan biri Koçi Bey Risaleleri'dir. Koçi Bey Risaleleri iki nüsha halindedir. Bunlardan biri IV. Murad'a, diğeri Sultan İbrahim'e yazıldı. Çalışmamızda Sultan İbrahim'e yazılan risalenin üslup ve amaç açısından incelemesi yapılacaktır. Söz konusu risalenin Osmanlı Devleti'ne nasıl bir bakış açısı getirdiği, hangi açıdan faydalı olduğu, gelecek kuşaklar için nasıl bir izlenim yarattığı sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Koçi Bey Risaleleri, Osmanlı Devleti, Sultan İbrahim.

ABSTRACT

The Ottoman state that established magnificence for centuries, has been insufficient to follow developments in Europe. Many solutions for the withdrawal of the ottoman state were presented. One of them is Kochia Bey Tractate. Kochia Bey Tractate are in the two copies. One of them in writed to 4. Murad, the other to Padishah İbrahim. In our work, the tractate of Koçi Bey's to Sultan İbrahim will be done in terms of style and purpose. It will present what kind of perspective the Ottoman state brought about, how it was beneficial and what kind of impression it gave to future generations.

Key Words: Kochia Bey Tractate, The Ottoman state, Padishah İbrahim.

1. GİRİŞ

Dünyada hukuki, ekonomik, idari ve kültürel yenilikler Osmanlı Devleti'nde de bazı değişimlerin meydana gelmesini zorunlu kılmıştır. XVI. yüzyılda bazı reform çalışmaları yapılmış, bu reform çalışmalarının yazılı halini Koçi Bey Risaleleri teşkil etmiştir. (Gökçe, 2010: 59-60). Koçi Bey'in risaleleri, Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu buhranlı dönemi görebilmek açısından önem arz etmektedir. Risalelerde Osmanlı Devleti'nin idari yapısı ve işleyişi, bozulmaların nelerden kaynaklandığı ortaya konulmuştur. Risaleler, dönemin zihniyetine ışık tutmuştur. Çalışmamız, "Koçi Bey Risalesinin amaçları nelerdir, Risalenin üslubu ve bakış açısı nasıldır, Risale siyasi, ekonomik ve sosyal yönden devletin gidişatı hakkında nasıl bir izlenim vermektedir?" gibi sorulara cevap arama çabasıdır.

2. KOÇI BEY VE RİSALE HAKKINDA

Koçi Bey'in yaşamı hakkında net bilgiler bulunmamaktadır. Arnavut kökenli olup devşirme usulüyle İstanbul'a getirildiği bilinmektedir. Bazı kaynaklarda Koçi Bey'in isminin Mustafa olabileceğine dair

malumatlar bulunmaktadır (Cora, 2016: 222). Arnavutçada koç kelimesinin kırmızı anlamına gelmesi, Koçi Bey'in de yüzünün kırmızı olmasından dolayı bu lakabı almış olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Koçi Bey'e dair bilgiler, IV. Murad devrinde sarayda çeşitli görevleri icra etmesiyle sınırlı kalmaktadır. Daha önce neler yaptığıyla ilgili çok fazla bilgiye ulaşılamamaktadır. Koçi Bey, IV. Murad devrinde Has odaya alınmıştır. IV. Murad'dan sonra İbrahim döneminde de görevini sürdürmüş, IV. Mehmed döneminde emekliye ayrılmıştır (Gökçe, 2010: 65). 1648 yılında da vefat ettiği bilinmektedir (Ercan, 1999: 32). Koçi Bey'in saray işleyişini ayrıntısıyla bilmesi onun IV. Murad'ın ve İbrahim'in danışmanı olmasını sağlamıştır (Işık, :2).

Koçi Bey'in sunduğu risale, ilk yazılı rapor olma özelliği taşımaktadır. III. Murad'dan itibaren yönetimde görülen bozukluklar, padişahların hataları ve eksiklikleri ele alınmıştır. Raporlar biri IV. Murad'a, diğeri Sultan İbrahim'e sunulan olmak üzere iki risaleden oluşmaktadır. Sultan IV. Murad'a sunulan risale de kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan biri devlet içinde mevcut bulunan bozukluklar, ikincisi bu bozuklukları tedavi etme yöntemleri üzerinedir. Risalelerde IV. Murad'a karşı da eleştiriler söz konusudur. Koçi Bey'in Sultan İbrahim'e sunduğu risale ise padişahın sosyal ve ekonomik konularda yetersizlikleri idrak edip ondan rapor yazmasını istemesiyle tasarlanmıştır. 1640 yılında hazırlanmıştır. Sultan İbrahim'in aldığı eğitimin yetersizliği nedeniyle risale açık ve sade bir dille yazılmıştır. Risalede Sultan İbrahim bir öğrenci pozisyonuna büründüğü, hocaninsa Koçi Bey olduğu görülmektedir. Raporun içeriğinde "devlet teşkilatı, devlet erkanına nasıl davranılması gerektiği, elçi kabulü, ekonomik meseleler ve fermanın nasıl yazılacağı" konusunda bilgiler mevcuttur (Gökçe, 2010: 66-67). Risalelerde liyakat hususunun üzerinde durularak devlette ne ölçüde yer aldığı belirtilmeye çalışılmıştır (Aktan, 1997: 5). Koçi Bey'e göre devletin ideal düzeni padişahın idari işlemlerle yakından ilgilenmesi, kul ve tımar sisteminin düzenli ve adil bir şekilde yürürlükte olması, devlet görevlilerinin azledilme endişesi sebebiyle görevlerini yerine getirememesi ve bunun önlenmek istenmesi gibi hususlara dayanmaktadır (Ercan, 1999: 32). Koçi Bey, bozulmanın temellerini devlet düzenindeki ihmalleri olan Kanuni zamanına dayandırmaktadır (Şahin, 2013: 7).

3. KOÇİ BEY'İN SULTAN İBRAHİM'E YAZDIĞI RİSALE

Koçi Bey'in İbrahim'e sunduğu risalenin IV. Murad dönemindekinden farklı olduğu göze çarpmaktadır. Risalenin muhtevası padişahın iyi yetişmesi ve cahil kalmamasına yönelik bilgilerden oluşmaktadır (Afyoncu, 2016: 304). Devlet işleyişini bilmeyen Sultan İbrahim'e sunulan risalede adeta öğretmen-öğrenci ilişkisi vardır. Yönetim, işleyiş ve kurallar ana hatlarıyla anlatılmıştır. Risalenin "*Allah fukaralara merhamet eden padişahımızın mübarek vücutlarını hatalardan korusun ve saltanatında ömürlü kılsın...*" (Danışman, 1972: 89). şeklinde başlaması dikkat çekici bir unsurdur. Koçi Bey'in risaleye başlar başlamaz merhametli padişahımızı "hatalardan koruya" cümlesini kullanması, bu dönemde yapılan hataların etkisiyle yazılmış olasığını arttırmaktadır. Bu ifadeler bize Koçi Bey'in hataların mevcudiyetini de belirginleştirmek istemiş olabileceğini düşündürmektedir. Risalede devlet yönetimindeki eksiklikler dile getirilmekte, hazine ve kul gereksiniminden bahsedilmektedir. Risalenin yazımında dikkat çekici unsur, eksikler ve devlet işleyişi için gerekli olan hususlar anlatılırken açıklayıcı ifadeler kullanılmaya özen gösterilmesidir. Padişaha işleyiş için neler yapılması gerektiği anlatılırken öğütler tarzda bir üslup kullanılmıştır.

"*Sipâhinin ve yeniçerinin birer defterini ve bütün Osmanlı ülkesinde haraç, gerek avarız, mukataa vb. şekilde ne kadar para toplanıyorsa defter edip getiresin*" diye ferman buyurasınız. *Baştan sona kadar sipahi, yeniçeri, çavuş, müteferrika, kapıcı, çeşnigir ve topçu defterlerini isteyesiniz. "Rumeli'de ne kadar tımar ve zeamet mevcuttur, toplan ne kadar kılıç eder? Her eyaleti ayrı ayrı defter eyleyip, rikab-ı hümayunumza arz edip gönderesin"* şeklinde ferman buyurasınız (Danışman, 1972: 89-90). Burada görüldüğü üzere Koçi Bey padişaha, devlet erkanına nasıl davranması gerektiğini anlatmıştır. Bu durum padişahın sarayın işleyiş tarzını pek de bilmediğine dair şüpheleri gün yüzüne çıkarmaktadır. Nitekim kullanılan ifadeler, bilmediğini destekler tarzda ve öğreticidir

Koçi Bey "*Benim sâadetlü pâdişâhım, sormamak bilmemek ayıptır ama pâdişâhlara sorup öğrenmek asla ayıp değildir.*" (Danışman, 1972: 91) sözüyle başlayarak Harem-i Hümayun'un işleyişi hakkında bilgi vermeye başlamıştır. "Padişaha soru sormak ayıp değildir" sözüyle Koçi Bey, padişahın kendisine soru sormamasından utanmaması gerektiğini vurgulamıştır. Koçi Bey'in bu tarz ifade kullanmadaki amacı, Sultanın kendisine öğüt verilmesinden rahatsız olup onu cezalandırmak isteyebileceği

ihhtimalidir. Padişahın ruhani durumunu tarttığımızda dengesiz hareketlerinin oluşu dikkat çekmektedir. Bu hareketlerden dolayı Koçi Bey kendisini tehlikeye atacak bir olaya mahal vermemek istemiş olabilir. Ayrıca meşveret etmenin ayıp olmadığını, birlikten güç doğduğı anlatmaya çalışmış, büyük padişahlardan da örnekler vererek fikrine dayanak oluşturmuştur.

“Zahireleri mükemmel şekilde tedarik edip Dışarı Kilere sıkıntı çekirtmiyesin. Mutbak emininin de ekonomik harcamalarını kontrol edip israf ettirmekten sakınasın. Bütün on iki ocağa iyi bir şey olduğunda da ve kötü bir şey olduğunda da senden bilirim. Senin hakkından gelirim.” şeklinde sıkıca tembih buyurasınız (Danışman, 1972: 93). Yukarıda ifade edilen sözlerle Koçi Bey, maddi israfi önlemek ve maddi harcamaların kontrolünün padişahın buyruğıyla yapılmasını sağlamak istemektedir. Aynı zamanda halkın maddi sıkıntılarının giderilmesine ön ayak olarak padişah ile halk arasındaki kopukluğu en aza indirmek istemiş olabilir.

Koçi Bey tevhiatın yapılma şekillerini anlatırken padişaha dikkat etmesi gereken noktaları belirtmiş, hassas konular üzerinde durmuştur. Aşağıdaki anekdot bahsedilen durumun göstergesidir. “Benim kerâmetlû pâdişâhım, bir kimseye yemek, yalnızca pâdişâhıma mahsus bir özelliktir. Asla vezirâzamin veya yeniçeri ağasının bir akçe dirlik vermesi uygun değildir. Çünkü geçmişte böyle yapılmıştır. Eski kanun böyledir. Eğer yeniçeri lâzım olması halinde padişahım arzu ederse bostancılardan, Türbe acemi oğlanlarından, eski saray baltacılarından ve arabacılarından yeniçeri odalarında hizmet eden kul oğullarından isteğınızı yeniçeri ağasına ferman buyurasınız. Kapı edüp, ne kadar emredersiniz o kadar yeniçeri hazırlarlar.” (Danışman, 1972: 97). “Benim merhametli hünkârım, reâyâ kullarınız zor ve acılı bir durumdadır. Vezir-i âzam kullarınıza tenbih buyurun. “Elbette iyi, dindar, Müslüman kimseler gönder, ülkemi hoşça araştırıp, denetleyip, reâyâ fukarasının halini vaktini incelesin. Reaya kullarının üzerinden zulüm gitsin, ihmal etme.” diye sıkıca tenbih buyurun” sözleriyle reayanın bozuk mali durumunu gözler önüne serilmiş ve çözüm için reçeteler sunmuştur (Danışman, 1972: 101).

Sefer hazırlıklarını anlatırken Koçi Bey reayanın bozuk mali durumuna dikkat çekmiştir. “Arpa, un, peksimet, deve, katır gibi... Yüz kere yüz bin kile arpa, yüz bin kantar peksimet, on bin kantar barut, kırk tâne büyük top, üçbin çift camus, bin katar deve, iki yüz katar katır, daha sonra hazine ikibin yük akçe,, sipâhilerinize ve yeniçeri kullarınızdan her kişiye biner akçe sefer bahşışı ihsan buyursanız. Tımar ehline verilmez. Bu hazırlıklar beş yılda bir gerçekleşir. Benim merhametli hünkârım, reâyâ kullarınız fakirleşip, köylere dağılıp kaçmışlar. Bu yakın zamanda sefer olursa gayet güç olur. Üç - dört yıl sefer olmasa yine akılları başlarına gelir ve sefer olunca sıkıntı çekilmezdi”. Daha sonra askeriyenin yapısından ve ihtişamından bahsetmiştir (Danışman, 1972: 100). Koçi Bey askerlere verilmesi gereken zahirenin ihmal edilmemesi ve yeterli olması hususuna dikkat çekmiştir. Bu ifadeler, Koçi Bey’in askeriyeledeki maddi ve manevi bozuklukları gidererek eski başarıları yeniden yakalama tefekküründe olduğunu düşündürmektedir.

“Benim devletlû hünkârım, sikke hususuna dikkat etmek büyük işlerdendir. Para bozulmuştur. Bu yüzden bütün millet sıkıntılıdır. Gerek reâyâ ve gerekse kullarınız fakir olmuşlardır. Vezir-i âzam’a, “para işlerine dikkat etmek lâzımdır” diye buyurasınız” (Danışman, 1972: 101). Koçi Bey, mali sıkıntılarının zuhur etmesine neden olan hususlardan birini de Sikkenin değerini kaybetmesi olarak görmüştür. Ekonominin akışını sağlayan paranın değer kaybetmesi, önce mali bozukluklara, daha sonra da toplumda huzursuzluklara neden olmuştur. Bu müşkülâtın giderilmesi için çözüm önerileri sunulmuştur.

“Benim devletlû hükümdarım bütün beylerbeyliğini isimleriyle bilmeniz gerekmektedir. Ayrıca ocak beylerini ve ocak ağalarını da bilmeniz lazımdır. Teker teker yeniçeri ağasına sorun, önce yeniçeri ağasına buyurun ki. “Sekbanbaşı nasıldır? Zaptı iyi midir? Zağarcı başı nasıldır?” (Danışman, 1972: 102) sözüyle Koçi Bey, asayişin zaruriliğini ve önemini anlatmak istemiştir. Aynı zamanda kulların isimlerini sayarak adlarını bilmenin tertip ve düzen için ne denli önemli olduğunu ifade etmiştir. Koçi Bey, padişah ile ordu üyeleri arasındaki irtibatın sağlam olmasının başarıyı arttırabileceğinin farkına varmış olmalı ki bu şekilde ifadelere başvurmuştur.

4. SONUÇ

Risalelerde Osmanlı Devleti’nin bozulan durumu belirtilmiş, yeniden yapılanması için reçeteler ileri sürülmüştür. Osmanlı’nın ihtişamlı devrinden dem vurularak zayıflamanın nedenleri araştırılmıştır. İbrahim’e sunulan risale basit sade bir dille yazılarak devlet işleyişi hakkında genel hatlarıyla

malumatlar verilmektedir. Risalelerde bozulmanın nedenleri ve teşhisleri açık bir şekilde görülmektedir. Risaleler padişahlar üzerinde etkili olmuştur. Yazılan bazı önerileri Sultan İbrahim'in uygulaması, risalelerin kısmi de olsa işlerlik kazandığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

AFYONCU, E. (2016). Sorularla Osmanlı İmparatorluğu, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

AKTAN, C. C. (1997). "Politikada Liyakat Üzerine Kutadgu Bilig ve Koçi Bey Risalesi'nden Öğreneceklerimiz", Yeni Türkiye Dergisi, S. 13.

CORA, İ. (2016). "Yönetim ve Organizasyon Bilimi Açısından Koçi Bey Risalesinin Analizi", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 29.

DANIŞMAN, Z. (1972). Koçi Bey Risalesi, Türk Kültürü Kaynak Eserleri Dizisi.

ERCAN, N. G. (1999). "Siyasetnamelerimizde Çizilen Devlet Adamı Portresinin Temel Özellikleri", Bilig.

GÖKÇE, A. F. (2010). "Osmanlı Klasik Döneminde İdari Reform Hareketleri: Koçi Bey Risaleleri", Yasama Dergisi.

IŞIK, C. Koçi Bey Risalesi İnceleme ve Karşılaştırılması, Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. ANKARA

ŞAHİN, H. (2013). "Nasihatname Literatürüne Göre Osmanlı Devleti'nin Sosyo-ekonomik Sorunları ve Çözüm Önerileri", Akademik Bakış Dergisi, S. 36.